

HOMEROS ÉS OSSIAN.

(Egy párhuzam története.)

Egyik érdekes dolgozatában Kardos Albert ezt írja: «Azt hihetnők, hogy a Homér és Ossian közti ellentét Aranyinak legsajátabb találmanya, legegényibb ötlete. Lehet, de nagyon érdekes, hogy ezt a szembeállítást, még pedig az egyiktől a másikhoz, épen Homértől Ossianhoz pártolást, megtaláljuk Kölcseynél, nem költeményben, hanem egy világfájdalmas levelében.»¹ Igaz, de megtaláljuk nemcsak Kölcseynél: jóval előbb és sokkal szélesebb körben, mint eddig tudtuk.

Császár Elemér rámutatott arra a fontos jelenségre, hogy Young *Éjtszakáit* és Ossian «lírába olvadt epikumai»-t a német érzelmesség sodorta a magyar irodalomba.² A magyar ossianizmus köztudomásúlag Batsányi Jánossal indul meg. Kultusza a XIX. század első évtizedeiben vesz erős lendületet, de eleven életet él a negyvenes, ötvenes, sőt a hatvanas években is, utóregzései jóval később is fel-feltűnnek.³

A nagy Ossian-imádatnak egyik sajátos vonása, hogy a kelta bárdot Homerosszal szerették összehasonlítani, mégpedig szívós kitartással. Az a mélységes bámulat és hódoló tisztület, mellyel rajongtak érte, elkábította az ítélőkészséget. Az esztétikai mérlegelés igazsága megtorpan: Homeros nevére Nyugaton nem egyszer árnyat terít Kaledónia búsongó énekesének ködlepte világa. Mint amennyire európai divat volt Ossian nagyságának szertelen csodálata, annyira közkeletűvé válik Homerosszal való összevetése.

Ezt a magyar irodalomban élő Homeros—Ossian párhuzamot nem értjük eléggé, ha be nem illesztjük az európai irodalomban dívó hasonló természetű méltatások keretébe.

1. Európai kritikusok és esztétikusok álláspontja.

Ossian költészetének a Homeroséval való összehasonlítása Macpherson kiadványa nyomán veszi kezdetét. BLAIR HUGÓ híres tanulmányában foglalkozik vele. (*A critical dissertation of the poems of Ossian*, 1763.) Úgy találja, hogy Ossiannál a korai idők lelkesedésének, a szabályosságának és a művészetnek meg-

¹ *Kölcsey és Arany*. Irodalomt. 1933. 95. l.

² *A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században*. 52—53. és 134. l.

³ L. Heinrich Gusztávnak Fábrián Gábor *Ossian énekei* c. fordítása elé írott *Bevezetését*, 190. l. 1—96. l. és *Ossian-kultusz Magyarországon* c. tanulmányomat, EPhK. 1933. 66—76. l.

lepő fokával találkozunk. Homerosnál a görög élénkség kapja meg, Ossiannál a kelta hős komolysága és ünnepélyessége. Homeros is nagy a patoszban, de ezt Ossiannál gyakrabban érzi. Az érzelmek méltóságában Homeroszal szemben Ossiannak juttatja a pálmát.¹ Blair lelkesedéssel hirdeti, hogy az ó-kor költői alkotásai nyomába sem jöhetnek *Fingal*nak. Párhuzamot von a két költő mítoszvilága között is. Ítélete szerint nemcsak ebben a mozzanatban, hanem hasonlataiban is túlszárnyalja Ossian Homeroszt. A rajongás annyira átfűti Blairt, hogy a józanság egészen cserbenhagyja.

Blair értekezése népszerűvé válik. DENIS MIHÁLY németre fordítja (*Die Gedichte Ossians, eines alten celtischen Dichters*, fordításának 1769-iki kiadásában: III. kötet: I—CXIX. l.) Íróink nagyrészt így ismerkednek meg vele. De hatott nálunk Herder is Homeros és Ossian szembeállításával.

HERDER Ossian-rajongása az európai Ossian-kultusz egyik legjelentősebb mozzanata. Életének egy fiatalkori epizódja is világot vet reá. 1769-ben, Antwerpenben való útrakelte után, éjtszaka a vihartól tépázott és süllyedni kezdő hajón Ossian *Fingal*-ját olvassa: «A ködök és hegyek hősvilága — írja róla Kühnemann — lebben meg körülötte az éjtszakai veszedelemben»² Mennyire jellemző, hogy a velőket átjáró élmény epúgy Ossian világába vonzza, mint nyolevan év múlva az elnyomatás sivár kora Aranyt! Strassburgi magányában úgy érzi Herder, hogy lelkének a népköltészet és a Kaledónia lelkétől lelkezett Ossian nyújthat igazi vigasztalást. Ilyen szellemben ír menyasszonyának is.³ Tanulságos Herdernek 1773-ban kiadott dolgozata: *Auszug aus einem Briefwechsel über Ossian und die Lieder alter Völker*. Az a lényege, hogy az élet őseréje épen annyira megnyilvánul Ossian énekeiben, mint a nép költészetében.

Ez a lélek mélyéből támadt szeretet olyan esztétikai álláspontot sugalmaz neki, mely egészen egybevág a Blairével: Homerosztól ő is Ossian felé billentette a mérleget. Herder úgy hiszi (*Briefe zur B. förderung der Humanität*, 1769.), hogy Homeros különösebb részvét nélkül mesél, míg Ossian sebzett lélekből szólal.⁴ Nagy történetbölcseleti művében (*Ideen zur*

¹ «This is indeed a surprising circumstance that in point of humanity, magnanimity, virtuous feeling of every kind, our rude Celtic bard should be distinguished to such a degree, that not only the heroes of Homer, but even those of the polite and refined Vergil are left far behind by those of Ossian.» (L. a Tauchnitz-lé'e *The poems of Ossian* c. kötethez csatolva, 61—62. l. Az egész tanulmány 43—120. l., az 1847-iki kiadásban.) Voinovich Géza arra utal, hogy Arany János figyelemmel olvasta Blair tanulmányát s megjelölte azt a helyet, hol a hasonlatokról beszél. (*Arany János életrajza*, II. k. 22. l.)

² *Herders Leben*, 1905, 80. és 394—5. l.

³ U. ott 97. és 126. l.

⁴ *Herders Werke*, Bibl. Inst. kiadása. IV. kötet, 427. l.

Philosophie der Geschichte der Menschheit, 1784.) csaknem meghatva írja, hogy Ossian mintegy varázstükörben mutatja a letűnt kor világát. Itt is előkerül a Homeros—Ossian párhuzam. Herder a maga lelkesedő rokonérzésével Ossianhoz fordul: «Töne indessen fort, du Nebelharfe Ossians; glücklich in allen Zeiten ist, wer deinen sanften Tönen gehorchet.»¹ Híres tanulmánya, *Homer und Ossian*, 1795-ben jelenik meg a Horenb. Macphersont Solonhoz és Hipparchoshoz hasonlítja benne, ezek Homeroszt, az Ossiant mentette meg. Összehasonlítja Homeros és Ossian világát: az tárgyilagos, ez alanyi; Homerosnál derű ragyog, s igazi emberek mozognak, Ossiannál árnyak lebbenek tova.² Mindez bizonyíthatná Homeros elsőségét, de az Ossian iránt elfogult Herder nem hajlandó neki juttatni a pálmát. Nem csoda, hogy maga ellen ingerli Wolf Frigyes Ágostot, a XVIII. században a homerosi eposzok legmélyebb járatú kutatóját. Másfelől a kor egy másik nagy szellemét megnyeri szíve dédelgetett irodalmi ügyének, Ossian költészetének.

Valóban, GOETHÉVEL Herder szeretteti meg Ossiant. Werther megvallja, hogy szívéből Ossian kiszorította Homeroszt. Homeros plasztikussága, derűs világa ennyire semmivé foszlik annak a Werthernek lelkében, ki kirándulásaira is «az ő Homerosát» vitte magával.³ A varázsból Goethe később már felocsúdik, mikor nagy életrajzában Ossian «alaktalan hősei»-ről beszél.⁴ A németeknél nagy kelete volt a Homeros—Ossian-párhuzamnak.⁵

Elég ridegen tagadta meg Homeroszt az olasz CESAROTTI. Cesarotti Ossian-fordításához csatolja Blair dolgozatának átültetését. De nem elégszik meg a tolmács szerepével, fordítása *Előszavában* büszkén hangoztatja, hogy az ő nézete megegyezik Blairével. Nem tekinti Homeroszt a költészet csalhatatlan főpapjának. Noha Ossianban is talál egy-két fogyatkozást, úgy vélekedik, hogy egyes mozzanatokat mégis szerencsésében oldott meg, mint Homeros. Elragadtatva hirdeti, hogy Ossian költészete az őskelta ligetekhez hasonlít: borzalmat

¹ Id. mű. III. kötet. 540. l.

² L. a bécsi 1813-iki kiadásban, XII. rész, 387—402. l.

³ *Leiden des jungen Werthers*. Goethe's Werke, Bibl. Anstalt kiadása, VII. k., 8. és 66. l.

⁴ *Aus meinem Leben, Dichtung und Wahrheit*. Id. kiadás, XVI. k. 77. l.

⁵ A német irodalomban élő Homeros—Ossian-párhuzamokra vonatkozóan értékes adatokat tartalmaz Rudolf Tombo *Ossian in Germanyje* (New-York, 1901., 157. l.). *Mathias Claudius*nak 1771-ben kiadott epigrammája Ossiant magasztalja, s a görög költészettel állítja szembe. (14—15. l.) Herder Ossian-rajongása mellett élénk figyelmet érdemel az Ossiant Homerosszal összehasonlító I. Gurlitt is (96. l.). Ez a párhuzam mind szélesebb hullámgyűrűket vet a német kritikai köztudatban, s benne Ossian kerekedik felül. Így a *Göttingische Gelehrte Anzeigen* (1767.) bírálója kiemeli már, hogy Ossian hősei emelkedettebb lelkűek, mint a Homerosói (78. l.). A rajongó Klopstock Homeros mellé állítja Ossiant (91. l.) stb.

kelt, de istenség lakozik benne.¹ Se szeri, se száma azoknak a fordításához fűzött *osservuzione*eknek, melyekből Ossian kiválósága magasodik ki Homeros rovására. Tagadhatatlanul Blair hatására, de saját meggyőződését is követve, Cesarotti szintén jelentékenyen hozzájárult annak a balhitnek a megizmosodásához, hogy Ossian kiválóbb költő, mint Homeros.

A francia BAOUR-LORMIAN (*Poésies galliques en vers français*, 1801.) Ossiant skót Homerosnak nevezi. Mitoszvilágát egyszerűbbnek és vigasztalóbbnak tartja, mint a görögökét.²

Arról a meglepő jelenségről, hogy milyen sűrűn támad elő a Homeros—Ossian-párhuzam a francia irodalomban, az időrend fonalán haladva, nagy anyagot dolgozott fel Paul Van Tieghem, a Sorbonne tanára, *Ossian en France*-ában (1917.): Chateaubriand kortársa, Ballanche, Ossiant Homerosszal és Miltonnel hasonlítja össze (II. k. 172. l.). Lebrun költő és Marie-Joseph Chénier *Tableau Historique*-jában már Homerosnak juttatja a pálmát. Lamartine *Confidences*-ában azt írja, hogy Ossian alakjainak emberibb és szivettepőbb «kiáltásaik» vannak, mint Homeros hőseinek. (II. k. 306. l.) Berlioz *Le Retour à la vie*-ben (1832.) Shakespeare-t Ossiannal és Homerosszal hasonlítja össze (II. k., 359. l.). Renan a *Cahiers de jeu nésse*-ben mint mélyen sugalmazott s eszményhevitette költőket: Ossiant és Homeroszt egymás mellett említi (II. k. 443. l.).

2. Magyar kritikusok és esztétikusok álláspontja.

Blair, Herder, Cesarotti és Baour-Lormian módján sok írónk nem is tudna szólni Ossianról a nélkül, hogy Homerosra ne gondolna. Mintha Ossian költészetén csorba esnék, ha nagysága megmérésére Homeroszt nem idéznék. Ez a jelenség csupán egyik nyilvánulása az Ossian-kultusznak s még legjobbjainkat is hatalmába ejti — szerencsére a magyar józanság is megmutatkozik, még pedig elég korán.

Mai ismereteink szerint Homeros és Ossian összevetésének első nyomát HELMECZY MIHÁLYNÁL találjuk. Egyik dolgozatában (*Jelentés Kazinczy Ferenc munkáinak nyomtatások iránt*) Ossianról, «a minden századok Homérjá»-nak «sphaerákba ragadó zengzetei»-ről esik szó.³

KAZINCZY FERENC Ossian-fordításának *Bévezetése*ben (1815), miután szólt a bárdokról és Macpherson kiadásának hitelességéről, Ossiant így veti össze Homerosszal: «Ha Ossian nem

¹ *Dissertazione critica del signor Dottor Blair*, Sopra i poemi di Ossian, a *Poesie di Ossian*hoz csatolva, Bassano, 1789., III. k., 135—247. — L. még a *Prefazione*t, I. k. II., IV. és LVI. lapokat.

² L. a *Discours préliminaire*-t a IV. kiadásban, XI. l.

³ Csatolva a Hazai s Külföldi Tudósításokhoz, 1814., I. k., 25. szám, a *Toldalék* mellett.

Homér is, éppen úgy nem, mint a' hogy a' góth stílű Münszterek nem Jóniai izlésű Peripteronok: igazságtalan volna, a' ki e' költeményektől álmélkodását s' tiszteletét megtagadná.»¹ Kazinczynak ez a hasonlata pedig mintha Arany Jánosnak görög és északi világ ellentétét élénk táró rajzát a képzőművészetek síkjára vetitené.

Élénk figyelmet érdemelnek KÖLCSEY FERENC ítéletei. Kölcsey Kardos Albert említette levelének fejtegetéseink szempontjából fontos helye ez: «... s félő, nehogy Homért elvetve, lelkünk Ossiannak bús képeiben süllyedjen el.»²

Ez a levélrészlet nem igazolja Kardos Albert felfogását. Kölcsey nem emeli Ossiant Homeros fölé; levelében csak arról van szó, hogy a «világfájdalmas» hangulattal eltelt 25 éves ifjú csupán a *logique des sentiments* mozzanatát követve pártolhat Ossianhoz: azon töpreng, hogy ebben az érzelgős lelkiállapotban odajutunk (*félő*), hogy lelkünk Ossian bús világához pártol. Röviden: az esztétikus és kritikus aggodalma merül itt fel, s szegződik szembe a költő érzelmi világával. Hogy mennyire Homeros pártján volt, bizonyítja ugyancsak 1815 tavaszán (május 3-án) Döbrentei Gáborhoz írott levele: «Osszián nagy és teremtő lélek, de nem Homér; ezen utolsóban újabb és újabb szépségeket lelek, amaz elsötétedik lassanként szemeim előtt, mint a' felhőkbe vonuló köd 's unalommal teszem le.» Majd arra utal, hogy a két költő úgy áll előtte, mint Schiller és Goethe; az sötétbe süllyesztí, ez felvidámítja.³ Kölcsey fiatalon ott tart, hova Goethe később jut: Homeros felette áll Ossiannak. A sejtelmes, borongós költeményeket író Kölcsey kritikai érzékét nem zavarja lelke hangulati tartalma, bár a lélekrokonság Ossian borongó költészetét rokonszenvesebbé tehetné volna előtte.

Ízlése azonban mégis változik.

Úgy látszik, hogy az európai kritikai köztudatban mindinkább erősebb gyökeret verő esztétikai ítélet hatására nílva is megtörténik a pálfordulás. A *kritikáról* írott dolgozatában azt fejtegeti, hogy a *szép* és a *jó* csak a kritika segítségével virágozhatnak. Homerosra és Ossianra szokás hivatkozni. De Kölcsey arra gondol, ha a Homeros és Ossian előtt élt költőtől művek maradtak volna ránk, meggyőződhetnénk, hogy gyakorlás és kritikai tanulmány útján «mint hágott felebb a művészség.» Az epikai fejlődés legmagasabb fokát találja mindkettőben.⁴

Míg Kölcsey a kritika szempontjából hivatkozik a két költőre, KISFALUDY SÁNDOR épen ellenkező nézetet hirdet: «Homer

¹ Kazinczy Ferenc *Munkái*, VI. k. 1815. X—XI. l.

² 1825 májusa. Közölve: *Irodalomtörténet*, 1933. 96. l.

³ *Élet és Literatura*, 1827. VII. r. 118. l.

⁴ *Kritikai Lapok*, 1833. II. füzet, 9. l.

és Osszián sem az Aesthetikának Cathedrája előtt, sem Recenziók által nem tanítottak, még is örökre Csudák, Példák maradnak.»¹ Kölcsey szerint a bíráló elmélkedés világítja meg előttünk Homeros és Ossian tökéletességét, Kisfaludy az elmélet hiányával, a lángész ösztönös erejével magyarázza.

Más szempontból vizsgálja őket GUZMICS IZIDOR egyik sajátos dolgozatában. (*A' nyelvnek hármias befolyása az ember embe-resítésébe, nemzetiesítésébe és hazafiasításába.*) Azt fejtegeti, hogy a nevelésben a nyelv nagy szerepet játszik. Maga előtt látja Homeros hőseit, érzi «Osszián panaszait». Úgy tudja, hogy «a száznak megmozdult szelleme» tette őket halhatatlanokká. Ez eléje hozza alakjaikat, a megholtak hangját fülébe csendíti, hallatja régen elnémult gondolataikat. Mikor a költői nyelv bővöl erejét említi, kivált Homerosra és Ossianra gondol. Csaknem áhitattal emlékezik róluk, mint akiknek mélyebb lelki élményt köszönhet.²

Guzmics Herder után írta *Kalliasz álmát*. Ezt a munkát átszővi magyar vonatkozásokkal. Először Dayka Gábor lép eléje. Később feltűnik a kelta bárd: «Egy távolabb halmon ült Osszian a' nagy kor' lantosival, magyarokat is láték közöttük, de neveiket, fájdalom! a hosszú álom feledteté velem.»³

Nyelvi szempont vezet a Tudományos Gyűjtemény K. P. jegyű íróját is.⁴ A nyelv pallérozása jelentőségének fonálán írja: «Igaz ugyan, hogy Homerus és Ossian érdemeit csak a' későbbi maradék betsüli.» Arra serkenti olvasóit, hogy gerjesszék a magyar nemzetben is a kívánságot a pallérozódás után, így majd lesznek «Homérosink, Ossziánink.» Hite szerint a tökéletességig eljutni annyit jelent, mint elérni Homeros és Ossian művészetének fokát.

Jelentősebb nála FÁBIÁN GÁBOR. Lefordítja Herder és Schubert egy-egy hosszabb párhuzamát Homeros és Ossian között és 1832-ben beleszővi «hű és szép»⁵ Ossian-fordítása *Előszavába*. Mindkét német jellemzés gazdag és okos mély esztétikai megfigyelésekben. Nem csodáljuk, hogy ítéleteiket Fábrián Gábor is magáévá teszi.

Forrásai nyomán arra utal, hogy leírásaiban Ossian felülmúlhatatlan, «a tárgyakat nem festi ki egészen, mint Homér», villám röppenésével világítja meg őket; történetei összefüggése nem oly erőskötésű, mint Homerosé; Ossian hasonlataiban fenség és erő van, «millyent csak Achilles éneklőjénél található fel.» Egy más mozzanatban Ossiant már kiválóbbnak

¹ Levele Kazinczy Ferenchez, 1821 szeptemberében. *Minden munkái*, VIII. k. 420. l.

² Tudományos Gyűjtemény, 1822. VII. k. 15. l.

³ Felső Magyar Országai Minerva, 1826. IV. 895. l.

⁴ *A' magyar nyelv műveltetése módjáról* 1824. III. k. 91. l.

⁵ Toldy Ferenc írja róla visszatekintésében. *Figyelmező*, 1837, I. k., 44. l.

tartja: «Homérnál istenek és történet (véletlen) viszik az egész munkát, bajnokai csak machinák. Ossian hősei maguk dolgoznak, még pedig a' harc közepette is emberségesen, nemesen és nagylelkűleg s ezért szívünket jobban is érdeklik.» Így a lélektani valóságosságban Ossiannak juttatja a pálmát. De legott mintha ellentmondana önmagának, mikor ezt írja: «Az emberi characterek' erőteljes festésében Homér első minden e világi epicusok között.» Előbb csak «machinák»-nak tüntette fel őket! Másfelől Ossian javára írja a nemes és mély érzelmek megkapó ecsetelését. Úgy látja, hogy Homeros «a' vadul nagyot», a «férjfiast» szereti festeni, míg Ossian elviszi mindenüvé az ő kékszemű leányait is. Kiemeli: «Homér a képzeletre hat, Ossian a szívre.»¹

Módszerében CSATÓ PÁL szintén idegen író nézeteit közvetíti (a Tudománytárban, 1834); eljárásával ő is hozzájárul Ossian értékelésének meggyökereztetéséhez a magyarországi köztudatban. Grégoire dolgozatát tolmácsolja (*Francia költészet a' XIX. században*). Grégoire lelkesedve ír arról, hogy Baour-Lormian átdolgozásával mennyire népszerűvé lett Franciaországban Ossian, «Észak Homérja.»²

Ünnepi, vagy kritikai emlegetéseinkben a két epikus költő neve hovatovább elválaszthatatlannak bizonyul. Így TOLDY FERENC-nél is. Szontagh Gusztáv ellen irányuló cikkében (*Allítások, vélemények, felvilágosítások*) arra utal, hogy az epikai rapszódiaák akkor voltak korszerűek, mikor király és szolgálja egyaránt ezekből tanulta az elődök tetteit. E kor dalnokaiul Mózes, Homerost, Ossiant és a Nibelungok költőjét nevezi meg.³

A rapszódia csapongó hangját érezzük a Hölgyfutár egyik névtelen cikkéből. Az ismeretlen író Homeros, Ossiant és Milont, a világirodalomnak ezt a három «tűzoszlop»-át, nemcsak azért emlegeti együtt, mert világtalanok voltak, hanem mert az élet meg a lélek titkait csak a lélek szemével látták.⁴

A Divatcsarnok különös és merész logikával, egy lépéssel tovább megy. *Budapesti társasélet* című cikkének ismeretlen írója úgy okoskodik, hogy ha Homeros és Ossian nem vakok, nem váltak volna nagy írókká, talán a világ gyönyörei ragadták volna őket magukkal, «s regényt és hőskölteményt játszottak volna el a világ színpadán.» (1857. 179. l.)

Ez a két nyilatkozat már Petőfi és Arany Ossian-versei után hangzott el. Utánuk sem szűnnek meg esztétikusaink és kritikussaink egymáshoz fűzni a két epikus nevét, még a 60-as,

¹ *Ossian énekei*, 3 kötetben, 1833. Az I. kötet *Előbeszédében* 1932. május 15-én, XXX—XXXVII. l.

² Tudománytár, 1834. 83—84. l.

³ Figyelmező, 1839. 345. l.

⁴ 1853. II. kötet, 1049. l.

70-es években is¹ jórészt a régi szellemben, vagy Arany verésének hatását éreztetve, míg azután, a közizlés tisztultával, Ossian neve előbb elmarad Homerosé mellől, majd idővel egészen el is hallgat.

3. Homeros—Ossian párhuzam a magyar költészetben.

A két epikus egyenrangúságának mozzanata megmarad költőink felfogásában is, de ellentétbe is kerül egymással Homeros és a kelta bárd, mind PETŐFI SÁNDOR *Homér és Osszián*-jában, mind Arany János remekében.

Homér és Osszián (1847) egyike Petőfi legmesteribb alkotásainak. Művészi feladata a két költő szembeállításása, s kivált a színezés és árnyalás ragadja meg benne figyelmünket. Homerosnál a mennybolt örök mosolya, a tengerre aranyló napsütés, zöld szigetein az olimposzi gyönyörök pazar világa, Ossiánnál vad sziklák ködlepte vidéke, rengetegekben a hold méla fénye mellett tovabolygó «bús szellemei» a harc tusái között elvérzett hősiaknak. Ez az ellentét nem az értékelésé, hanem a *couleur locale*: mind a két költő a maga körének jellemző színeiben, friss elevenséggel támad élénk, mintegy megvillantva a jóval később fellépett Taine gazdag színskálájú rajzát Észak és Dél szembeállított világáról.

Nemcsak festői mozzanatokban tűnik fel nála az ellentét, megmutatkozik lírai lelkének sajátos hangulati tartalmában is: Homerosnak, a «koldusok őse»-nek sorai fényben ragyognak előtte, míg Ossiánnak, a «királyi utód»-nak énekeiből a bú éjszakája sötétlik feléje. A demokrata Petőfit rokonérzése a «koldus» Homeroshoz vonja.

Költeményének szerkezete is a művészi ellentét mozzanatával hat: kezdő és befejező soraiban, ott a multa, itt a jövőre utalással, mintegy *sub specie aeternitatis* szemléli a két költőt. Amott úgy látja, hogy a feledés tengerébe merült hellének és celták eltűnté után csak tornyaik orma emelkedik ki: Homeros és Ossian, emitt jós szeme, az évezredek enyésző tiprásai után is háborítatlannak látja ősz fejük koszorúját. Sorából a dithyrambos áradó ereje zendül:

Nagy szellemek ők! varázskezeik
Érintik a lant idegét,
Mint isten igéje, világot
Alkotnak az ember elé,
Mely bámulatos szép
És bámulatos nagy.

¹ Kun Pál a Gombostüben (1862. 2540. l.), Cz—v jegyű író az Új Kor-szakban (1866. 457l.), Sch. A. a Fővárosi Lapokban (1867. I. k. 410. l.), Szöke Lajos (u. ott. 1870. I. k. 90. l.), Wutz Albert a Petőfi Társaság Lapjában (1878. 46. l.).

Petőfi szárnyaló képzelete az «isten» teremtés értékében Homeros és Ossian helyét egymás mellett látja, de költészetük színében, költőjük származásában s a mult meg a jövő szembeállításának szerkezeti mozzanatában, így három úton is, olyan rajzot nyújt, mely elgondolásában méltó az ellentétek nagy művészenek, Petőfi egyik mesterének, Victor Hugónak, a tollára is — megalkotásában meg épen páratlanul szép.

Ossian költészete «lirába olvadt epikum»: érthető, hogy amint Petőfinél, ARANY JÁNOS költeményében is lírai vetülete van Ossian epikájának. Aranyt már 1847 áprilisában figyelemzeti Szilágyi István Fábian Gábor *Ossianjára*, mert «ezek ám a népeposzok!» Emlékszik Szilágyi Herder egy összehasonlítására is: szívesen vállalkoznék Arannyal való vázlatos közlésére. Ha Arany János Árpád korának epikai feldolgozására gondol, úgy hiszi, hogy Ossian százada, patriarchális szelleme miatt is, rokonságot mutat vele.¹ Arany figyelme valóban a kelta bárd felé fordul, de nem eposzban, hanem az *Ősszel* remeklő soraiban (1850) tesz róla lírai bizonyosságot.

Voinovich Géza méltán utal arra, hogy a «költeményben egészen ossiani hangokat üt meg». Rámutat *Az inisthonai háború* és a *Selmai dalok* hatására s az ossiani képek mögött a magyar mozzanatokra is. (Id. mű: II. k. 23. l.)

Homeros derűs és Ossian ködös világának ellentétét a költői megelevenítés páratlan művészetével rajzolja. Pukánszky Béla tárgyban és felfogásban az *Ősszel* és Herder *Homer und Ossianja* közt kapcsolatot talál.² Ezt a megállapítást valószínűvé teszi az a mozzanat, hogy Szilágyi, mint láttuk, évekkal ezelőtt felhívta Arany figyelmét Herder párhuzamára. Hamarosan kiderül majd, hogy Arany lelke átteremti ezt a hatást.

Nem kevésbé jelentős írásának lélektani pillanata: az abszolutizmus első éve. Honfibújának mélységes borúja idézi eléje Ossian költészetét. Gyászos hangulatának olyan döbbenetes keserve árad belőle, mint a *Ráchel siralmából* és a *Dalnok bújából*. Sebzett lelke szívesen fordul az északiak sötét, borongó költészetéhez. «Moore és Ossian borúja — írja Voinovich — hazafibánatához illett, Byronban a gúny és keserűség szólt szívéhez.»³

A híves őszi napon unatkozó költőnek nincs inyére Homeros «fénydús» ege, a Zeusz-lakta domb, hullámmosott gazdag virány, hősök családja, lantszóra lejtő ifjú, leány. Őszi zordonság fanyar fuvalma szökken be hozzá. Most a «húnyó

¹ Arany János levelezése író barátival. I. k. 42. l.

² Herder hazánkban, 84—85. l.

³ Arany János életrajza, II. k. 23. l.

dicsőség» lantosa kedves előtte: borongó ég, kihalt tusa, emlékhalom a harc fián, kósza felhők, zúgó szelek, emléken mé-lázó nép, múlton merengő Ossian:

Kinek sötétes éjjelen
A hős apákhoz költözött
Daliák lelke megjelen,
Alánéz bús felhők között
És int feléd: «Jer Ossian,
A holtakat miért vered fel,
Nincs többé Caledonián
Nép, kit te felgyújts énekeddel.»

Nem önmagukért állítja szembe Homeroszt és Ossiant, hanem belső sugalomra. Kedve Ossian felé vonzza, mert szívé-hez a hazafias keserűség idején jobban talál. A homerosi és ossiani világ ellentétének festői rajzában érezzük Petőfi hatását is, mint a tárgyi mozzanatokban a Herderét, de más-felől lehetetlen nem látnunk, milyen plasztikai tökéletességű képecskében ötvözi ki a környezetrajz sajátos elemeit: a görög ég derűjét és az északi köd boruját. De megkapóbb az a jelenség, mely felülmúlhatatlanná teszi a Homeros-Ossian párhuzam egész irodalmában: hazafisága.

Nemcsak Ossian egén gomolygott az «örök unalmú, lanyha cseppel» megszakadó felhő, az abszolutizmus magyarjának lelkét is befelhőzte a kesergés búsongó bánata. Aranynak, az elnyomott magyarság költőjének, lehetett volna-e kedvesebb Homeros, noha izig-vérig lelki rokona volt, s mohó buzgalommal mélyedt el eposzai szépségeibe? Annyira fájt neki *akkor*, mint Gyulai Pálnak az «örömről daloló» Horatius.

Ossian világa a magyar viszonyok örök allegóriája. Arany előtt már KUTHY LAJOS is szerepelteti Ossiant egy dagályos versben (*Barátomhoz*) magyar hazafias vonatkozással; Arany János után 1857-ben MEDGYES LAJOS (*Ossziáni árnyak*) a köd-ben borongó magyar hősökben ossziáni árnyakat lát; SZEMERE MIKLÓS elégiájában (*Késő fájdalom*) Ossian «vérző bújá» magyar keserűség; hazafias érzés kapja meg az olvasót DÖMÖTÖR PÁL *Ossianjában* is, de hangulati mélységben, a nemzeti érzés mű-vészi megmunkálásában s az ellentét-rajz festői és plasztikai erejében mennyire kimagaslik közülök Arany allegóriája.¹

Lelkében mély gyökeret vert a Homeros—Ossian párhuzam. Megmutatkozik ez évtizedek múlva is a hetvenes évek egyik költői irányának feddésére szánt *Kosmopolita költészetében*

¹ Kuthy Lajos költeményét Kazinczy Artur útján a Magyar Szalon adta ki (1884. II. k. 140. l.) Medgyes Lajos 1857-ben írott versét a Vasárnapi Ujság. (1866-ban, 231. l.) L. Szemere Miklós *Osszegyűjtött munkái*, II. k., 186—7. l. és Dömötör Pál *Ossianját* a Fővárosi Lapokban, 1871. II. k. 739. l.

(1877). Mélyen érzi, hogy halál vár a költőre, ha népe köréből kivágyik, ha szűk neki a kontinens, s ha Albion felé áhitozik is. Ő áldja azt a bölcsőt, mely magyarrá ringatta; ezer szál köti a magyarsághoz, a nemzetek egységének *elvont ideálja* nem lelkesíti. Nemzetének való magasztos felelőssége tudatában kérdezi: van-e lelke a népetől elfordult költőnek épen akkor hagyni el a zászlót, mikor a hazát veszély fenyegeti:

Oh, ha méltóbb s új kobozzal
A megifjodott hazát
Zönghetném még Homérosszal,
Ne csak mindig panaszát!
De legyen, ha veszni sorsa
Hűnyó nép közt Osszián
Inkább, hogysem *dalok korcsa*
Közönyös harmóniám!

Ezekből a sorokból döbbenetes jósló erő komorodik felénk... a kiegyezést követő békés korban. Megkapó az összhang is: a jövőbe sajnó fájás épen úgy összesimul Ossian népe hanyatlását gyászoló költészetének borongó világával, mint az *Osszel* hangulatában a közelmúlt költői siratása. Mult és jövő, Homeros déli verőjével szemközt, az ellentét borújának rembrandti igézetével sötétedik felénk Arany János alkotásaiból.

Petőfi és Arany nyomán az epigonok is kedvelik Homeros és Ossian költészetének verses alakba öntött párhuzamát, de költeményeikben az erő alábbhagy, a hang elbágyad, s a szín megfakul. Alig lehet másnak tekinteni, mint Petőfi és Arany költeményei gyenge visszhangjának EGRESSY GÁBOR költeményének azt a helyét (*Múltak beszélnek a jövővel*), melyben Homeros és Ossian «égi bájú zengeményé»-ről beszél.¹

LISZNYAI KÁLMÁN egyik költeményében (*Néhány szó a fülemüléhez*) fellengző modorban említi a két költőt. A fülemülét dicsőíti benne, elbűvölő hangját a meghalt költők szelleme is figyeli; egy öreg cser tövén hallgatja «a vén csalogány», Homeros is:

S ott fent a sziklák homlokán
Borongva hallgat Osszián:
Félig felhő, félig isten,
S örömkönny ég szemében.²

A petőfieskedés szertelensége így fest Petőfi párhuzama után a sallangos és korlátöntő Lisznyaiében. Az izléstelenség és fékvesztés komikumot súroló határához sodródtunk, messze a sugalmazótól, Petőfitől.

¹ Délibáb, 1853, I. f. 5. f.

² Hölgyfutár, 1855, I. kötet, 485. l.

Annál büszkébbek lehetünk arra, hogy a Homeros - Ossian párhuzam lényegét és művészi alakításra kínáló mozzanatait Petőfi és Arany érzi át a legmélyebben, nemcsak hangulati és festői, hanem szerkezeti elemeit is. Mindezt olyan lenyűgöző erővel hívják költői életre, amilyenre csak lángelme teremtő hatalma képes.¹

ELEK OSZKÁR.

¹ Más világot tárt fel a francia Ponce-Denis Écouchard Lebrun, vagy amint magát nevezte: Lebrun-Pindare (1729—1807). Lebrun ódában dolgozza fel ezt a párhuzamot: *Sur Homère et sur Ossian* (Oeuvres-jében: Odes, VI. 1., az 1827-ik k.-ban 182—184 l.). Pindaros szellemében írta, klasszikus ízlése és felfogása diadalmaskodott benne. Úgy látja, amihez csak hozzányúlt Homeros, arannyá vált: hajnalának rózsaujja van, Olymposa ragyogó; változatos is: másképp gyönyörködteti a lelket Polyphemos barlangja, mint a Kalypsóé. De Ossiannak nincs mámore, tájain egyhangúság ömlik el, költészetéből örökös fegyverzörgés zajlik felénk, a szelek szárnyát szellemekkel terheli, ködös költészete a sziklák és a tengerek leánya. El is hessegeti s Homerost ünnepli:

Vive Homère! Que Dieu nous garde
Et des Fingals et des Oscars
Et du sublime ennui d'un barde
Qui chante au milieu des brouillards.

Ez az óda nem érzés átmelegítette feldolgozása a híres párhuzamnak, hanem hidegfényű verses állásfoglalás és összehasonlító esztétikai méltatás Homeros javára, a görög költőt hovatovább lejártni igyekvő Ossian-imádók ellen.